

KS. ANDRZEJ F. DZIUBA

EWANGELIZACJA I PRAWO
WEDŁUG BARTŁOMIEJA DE LAS CASAS OP (†1566)

Odkrycie Nowego Świata wraz z wyprawą Krzysztofa Kolumba (1492) oraz dalsze ekspedycje postawiły pytania prawne, polityczne, ekonomiczne i teologiczno-kościelne. Nie mówiąc o relacjach między odkrywcami i odkrytymi. Przenikały się one, tworząc z czasem nową kulturę, środowisko i formy współistnienia¹. W bogactwie spotkania, odkrycia czy podboju ukazują się, obok lokalnej ludności, trzy podmioty międzynarodowe: Korona hiszpańska, Portugalia oraz papieżstwo. Ich rola jest tu nie do przecenienia. Zwłaszcza relacje między „potestas” świecką i duchowną stworzyły w Nowym Świecie miejsce ich spotkania.

Orędzie Ewangelii niesione było przez „bracchium saeculare” i misjonarzy Nowości miejsca, ludzi i czasów rodziły pytania o prawne aspekty pracy misyjnej. Zatem relacja między ewangelizacją a prawem nurtowały uczonych przełomu XV i XVI wieku. O zagadnienia te pytali tak teoretycy Szkoły w Salamance, jak i praktycy, np. Montesinos. Wszystko to odnosiło się do problemów, które rodziły się w spotkaniu „starego” i „nowego”

Ks. prof. dr hab. ANDRZEJ F. DZIUBA – kierownik Katedry Historii Teologii Moralnej KUL; adres do korespondencji: ul. Nowogrodzka 49/11, 00-695 Warszawa

¹ Por. R. P i a z z a. *America scoperta ed evangelizzata*. Padova 1991 s. 93-98; R. B a l l a n. *I missionari della prima ora nell'evangelizzazione dell'America Latina*. Bologna 1991s. 9-14.

Relacje między ewangelizacją a prawem interesowały także Bartłomieja de Las Casas². Ten misjonarz był zatroskany o poprawność prawną ewangelizacji. Osobiste doświadczenia pracy misyjnej, zwłaszcza w Chiapas, czynią z niego symbol legalizmu ewangelizacyjnego. Nigdy jednak nie oddzielał jej od ogólnej promocji człowieka i respektowania jego praw.

I

Bartłomiej de Las Casas, mając na względzie mandat nauczycielski papieża, wskazuje, iż jego władza misyjna jest uzasadniona i nie nosi znamion arbitralności. Mandat zlecony przez Chrystusa (por. Mt 28,16-20; Mk 16, 15-18) jest wystarczającym i wiążącym dla wszystkich wspólnot chrześcijańskich³.

W ewangelizacji niezbędne jest ustanowienie władzy legalnej oraz ograniczonej prawem. Widzi on tu możliwość zaangażowania sił świeckich, ale zgodnie z prawem. Legalizm jest gwarantem poprawności oraz zabezpiecze-

² Na temat *curriculum vitae* Bartłomieja de Las Casas istnieje ogromna literatura. Opracowano także, w postaci artykułów, szczególnie jego działalność oraz nauczanie. Por. np. M. F r a n c i s O r h a n t. *La Chiesa e la „conquista” dell’America. Bartolomé de Las Casas e la nuova evangelizzazione*. Torino 1992; B. M. B i e r m a n n. *El P Las Casas y su apostolado*. Madrid 1986; Ph.-I. A n d r é V i n c e n t. *Bartolome de Las Casas, prophete du Nouveau Mond*. Paris 1982; I. P e r e z F e r n á n d e z. *Fray Bartolomé de Las Casas*. Caleruega-Burgos 1984; J. M. V a r g a s. *Bartolomé de Las Casas. Su personalidad historica*. Quito 1974; H. R. W a g n e r. *The life and writings of Bartolomé de Las Casas*. Albuquerque 1967. Warto jeszcze wskazać na zestawy bibliograficzne: L. H a n k e, M. G i m e n e z F e r n á n d e z. *Bartolomé de Las Casas, 1474-1566. Bibliografía critica y cuerpo de materiales para el estudio de su vida, escritos, actuación y polemicas que suscitaron durante cuatro siglos*. Santiago de Chile 1954; E. M e j í a S a n c h e z. *Las Casas en México. Exposición bibliografica conmemorativa del cuatro centeranrio de su muerte (1566-1966)*. México 1966. W języku polskim można wskazać np.: A. F. D z i u b a. „Prawo narodów” w nauczaniu Franciszka de Vitoria oraz działalności Bartłomieja de Las Casas. W: *Wieczysta wartość” scholastycznej myśli społecznej. IX Bydgoskie Dni Społeczne (27-31 III 1995)*. Gniezno 1996 s. 61-73; t e n ż e. *Bartłomiej de Las Casas a „Leyes Nuevas de Indias” (1542)*. PK 39:1996 nr 1-2 s. 137-156.

³ Por. E. T r o c m e. „Avec Jesus” et „en Christ” RHPR 42:1962 s. 225-236; J. P M e i e r. *Two Disputed Questions in Matt 28:16-20*. JBL 96:1977 s. 407-424; C. C a f f a r r a. *Viventi in Cristo*. Milano 1981 s. 17-22; H. L a n g k a m m e r. *Etyka Nowego Testamentu*. Wrocław 1985 s. 87-90.

niem przeciwko nadużyciom⁴ Taka wizja Dominikanina nie wypływa tylko z naturalnej roli prawa. Pyta o kompetencje na szczegółowych poziomach władzy oraz o zasady postępowania ewangelizacyjnego⁵

Stosunki między Hiszpanami i Indianami były uregulowane przez „encomienda”, którą przez jakiś czas aprobował Las Casas⁶ Hiszpanie, zasłużeni w Nowym Świecie, otrzymywali prawo do terenu wraz z ludnością. Właściciel miał się troszczyć o duchowe i cielesne dobro tubylców; to pierwsze sprowadzało się do chrztu. System ten oznaczał pracę w kopalniach i na plantacjach. W takiej wizji ewangelizacja schodziła często na dalszy plan, a była także szyldem dla nadużyć, którym ulegali także duchowni. W krytyce tego Las Casas osiągnął wręcz szczyty, tak iż nawet uważano, że niektóre relacje są przesadzone. Pojawiają się nawet pytania o jego zdrowie psychiczne. Znana jest tzw. czarna legenda⁷

B. de las Casas w pisarstwie i działalności jawi się jako zręczny prawnik, którego wyobrażnia oparta jest na rozumowaniu praktycznym. Długoletnie doświadczenie misyjne nauczyło go dostrzegania zmagania się Ewan-

⁴ Por. W H e n k e l. *Le missioni e la legislazione coloniale alla luce della prassi e della dottrina di Fray Bartolomé de Las Casas*. W: *I diritti dell'uomo e la pace del pensiero di Francisco de Vitoria e Bartolome de Las Casas*. Congresso Internazionale tenuto alla Pontificia Università S. Tommasi (Angelicum). Roma 4-6 Marzo 1985. Milano 1988 s. 379-388; J. M e r i n o. *Fundamentos de la teoría política del P Las Casas*. CTom 102:1975 s. 279-323; J. A. B a r r e d a. *Primera evangelización y bautismo en Bartolomé de Las Casas*. CTom 116:1989 s. 291-316.

⁵ Por. B. d e L a s C a s a s. *Tratado comprobatorio del imperio soberano y principado universal que los reyes de Castilla y Leon tienen sobre las Indias*. W: T e n ż e. *Opúsculos, cartas y memoriales*. Ed. J. Perez de Tudela Bueso. Madrid 1958 s. 351-356.

⁶ Por. B i e r m a n n, jw. s. 17-23; O r h a n t, jw. s. 37-60.

⁷ W kontekście zaangażowania Las Casasa wobec *Leyes Nuevas* z 1542 r. można powiedzieć: „Tenemos evidencia de que, en esta ocasion, obraron (los de Consejo de Indias) al dictado del obstinado e impacable Defensor de los indios” (J. M a n z a n o M a n z a n o. *La incorporación de las Indias a la Corona de Castilla*. Madrid 1948 s. 137). Por. M. Ż y w c z y Ń s k i. *Las Casas, jego życie i działalność*. W: B. d e L a s C a s a s. *Krótką relacją o wyniszczeniu Indian*. Tłum. K. Niklewiczówna. Warszawa 1956 s. 73-81; t e n ż e. *Las Casas*. W: T e n ż e. *Szkice z dziejów radykalizmu chrześcijańskiego*. Warszawa 1976 s. 194-200; O r h a n t, jw. s. 137-148; J. J u d e r i a s. *La Legenda Negra*. Madrid 1920 passim; F. A n g e l i n i. *La primera evangelización en América Latina y la atención de la Iglesia al mundo de los enfermos*. Ciudad del Vaticano 1992 s. 20-21.

geli z realiami człowieka. Pozostawał jednak pod urokiem prawa i w nim upatrywał remedium na nadużycia⁸

Dominikański biskup zadziwia swobodą posługiwania się prawem świeckim oraz kościelnym⁹ W wizji teologiczno-moralnej interesuje Las Casasa, aby ewangelizacja była prowadzona według norm prawnych. Bez wątplenia jest to wynik jego wielkiego zamiłowania do prawa, wykształconego w latach walki w obronie Indian. Głoszenie Ewangelii wobec niewiernych wymaga metod odpowiednich do stopnia wiedzy i otwartości na dobrą nowinę¹⁰

Wiele dokumentów pokazuje barbarzyńskie metody stosowane w XVI wieku przez kolonizatorów duchownych i świeckich. Zwłaszcza odnosiło się to do niewolnictwa i nie stanowi tylko czarnej legendy. Szeroko nadużywano elementów sytuacyjnych i często tłumaczono je jako wojnę sprawiedliwą¹¹

Na wizję ewangelizacyjną Las Casasa miała m.in. wpływ konieczność wyjaśniania postaw ewangelizacyjnych misjonarzy oraz własnych wobec Rady królewskiej i Rady Indii, których doradcami byli na przykład G. López czy J. López Palacios Rubios. Tu ścierały się koncepcje naukowe i praktyczne etyki międzynarodowej. To było widzenie ewangelizacji w kontekście unormowań prawnych, zwłaszcza wobec zła konkwistadorów oraz duchownych¹²

⁸ Por. I. G o n z a l e z. *La teologia morale nel sedicesimo secolo*. Roma [b.r.w. – 1994] s. 156-213; M. E. G o m e z. *El legado del Conquistador*. „El Pais” z dnia 20.12.1990; E. S c h u s s l e r F i o r e n z o. *Justificad por todos sus hijos: lucha, memoria y vision*. ConcE 1990 s. 27; B. d e L a s C a s a s. *Tratado de las doce dudas*. W: T e n ż e. *Opúsculos*, s. 487-491.

⁹ Por. O r h a n t, jw. s. 39-63; W. G i e r t y c h. *Wprowadzenie*. W: B. d e L a s C a s a s. *Krótką relacją o wyniszczeniu Indian*. Tłum. K. Niklewiczówna. Poznań 1988 s. 6-20; B i e r m a n n, jw. s. 17-38; M e r i n o, jw. s. 304-312.

¹⁰ „Llamo «primera anunciación» aquella que se hace a los gentiles que jamas escucharon el Evangelio. Se llamara «segunda anunciación» aquella que se hace a los herejes y cismaticos; de la misma manera que se llama «primera eucaristia» aquella que instituyo Cristo” (B. d e L a s C a s a s. *Apologia*. Ed. A. Losada. Madrid 1975 s. 59-59v). Por. t e n ż e. *Entre los remedios*. W: T e n ż e. *Opúsculos* s. 74-77; T e n ż e. *Aqui se contiene una disputa o controversia*. W: T e n ż e. *Opúsculos* s. 320-322.

¹¹ Por. M. M a h n L o t. *Las Casas. L’Evangile et la force*. Paris 1964 s. 200-202; F. M o r e n o R e j o n. *Historia de la teología moral en América Latina. Ensayos y materiales*. Lima 1994 s. 54-70.

¹² Por. G o n z a l e s, jw. s. 156-179; S. S w i e ż a w s k i. *U źródeł nowożytnej etyki. Filozofia moralna w Europie XV wieku*. Kraków 1987 s. 258-261; M. A n d r é s M a r t í n. *La teología española en el siglo XVI*. Vol. 1. Madrid 1977 s. 469-483.

Ówczesne organizmy państwowe były osiągnięciami w normalizacji prawnej w Nowym Świecie. Jednak tkwiły w średniowiecznej wizji „potestas” świeckiej i kościelnej wobec nowych ziem i tam zamieszkałych ludzi. W założeniach często widać było przypodobanie się Koronie czy ziemskim interesom kościelnym. Kolonizowano pod płaszczem ewangelizacji, co było znane między innymi z działalności Zakonu krzyżackiego w Prusach i dysput na Soborze w Konstancji¹³

Biskup z Chiapas zawsze bronił swojej wizji ewangelizacji, zwłaszcza gdy stawiano mu zarzuty po wydaniu *Confesionario*¹⁴ Twórczo stawiał relację między władzą świecką, w tym przypadku Koroną hiszpańską, a jej zobowiązaniami ewangelizacyjnymi. Każdy ma tu określone kompetencje i jest suwerenny w ich wykonywaniu. Także w wieku 80 lat Las Casas był świadomy swej pracy ewangelizacyjnej i to zobowiązywało go do piętnowania nadużyć¹⁵

B. de Las Casas w koncepcjach ewangelizacyjnych jest teologiem otwartym na prawo oraz jego interpretacje. Zatem sięga do prawa Bożego, prawa pozytywnego, naturalnego i *ius gentium*, upatrując w nich podstawowy element ewangelizacji. Ma także świadomość rangi prawa publicznego, prywatnego czy innych norm regulujących relacje międzyludzkie.

Argumentacja prawna u Las Casasa jest oparta na materiale biblijnym oraz nauczaniu Kościoła. Korzysta z glosatorów i postglosatorów. W tym nurcie sięgał także do dekretalistów i dekretystów. Dla niego ważna jest

¹³ Por. S. F. B e ł c h. *Paulus Vladimiri and his Doctrine concerning International Law and Politics*. Vol. 1. The Hague 1965 passim; S. K r z y ż a n o w s k i. *Doktryna polityczna Pawła z Włódkowic*. W: *Studia historyczne wydane ku czci prof. Wincentego Zakrzewskiego*. Kraków 1908 s. 391-399; S w i e ż a w s k i, jw. s. 250-257; K. T y m i e n i e c k i. *Moralność w stosunkach między państwami w poglądach Pawła Włódkowica*. PHis 20:1919 s. 1-12; E. A. W e s o ł o w s k a. *Paweł Włódkowic – współczesne znaczenie poglądów i dokonań*. Toruń 1997 passim; S. W i e l g u s. *Polska średniowieczna doktryna „ius gentium”* Lublin 1996 passim.

¹⁴ Por. A. G u t i e r r e z. *El „confesionario” de Bartolomé de Las Casas*. CTom 102:1975 s. 249-278; E. L u q u e A l c a i d e, J.-I. S a r a n y a n a. *La Iglesia Católica y América*. Madrid 1992 s. 217-221.

¹⁵ „En este tractado pretendo, principalmente, cumplir con mi conciencia usando del ministerio que parece la Divina Providencia haberme cometido, preveniendome tantos años ha (porque pasan de cincuenta) en que tuviese larga noticia y ocular experiencia de las cosas de las Indias, y que advertiese lo hecho en ellas y lo que se debia hacer, confiriendome asimismo deseo que los desordenes que cometer en ellas he visto, tuviesen remedio” (L a s C a s a s. *Tratado* s. 351). Por. B i e r m a n n, jw. s. 83-86.

przydatność ich osiągnięć w umotywowaniu prawnym ewangelizacji¹⁶ Korzystając z szerokich źródeł zachowuje on własną argumentację, co pozwala mu podać wnioski prawne i moralno-etyczne. Ma on przewagę nad teoretykami, gdyż sam był misjonarzem. Dalej, działalność pisarska uwrażliwiła go na skuteczne argumenty w walce o prawa Indian oraz poprawność ewangelizacji¹⁷

II

Bartłomiej de Las Casas okazuje się legalistą. W takich samych kategoriach pragnie widzieć papieża, a także umocowanie prawne w wizji władzy świeckiej. Nie ma wątpliwości, iż jest to odmienny rodzaj władzy, a inne koncepcje są wręcz błędne dla Kościoła. Jako praktyk korzysta z propozycji Szkoły w Salamance i stara się je propagować w kręgach cesarsko-kościelnych.

Las Casas opowiada się za pośrednią władzą papieską nad rzeczami doczesnymi *in spiritualibus*. Widać tu wpływy szkoły w Salamance oraz Franciszka z Vitorii¹⁸ Takie opinie pozwalały mu na widzenie ewangelizacji i prawa na styku władzy kościelnej i świeckiej. Poprawna wizja władzy papieża winna odwoływać się do jej źródła, tj. Jezusa Chrystusa¹⁹ W tej

¹⁶ Por. M e r i n o, jw. s. 304-312; F. W y c i s k. *Dekretaliści*. EK. T. 3 kol. 1119-1120; t e n ż e. *Dekretyści*. EK. T. 3 kol. 1121-1122.

¹⁷ Por. A. V i n c e n t. *La dialectique lascasienne du droit naturel concret. Las Casas et les droits de l'homme*. W: *I Diritti* s. 639-649; L. V e r e e c k e. *Da Guglielmo d'Ockham a sant'Alfonso de Liguori. Saggi di storia della teologia morale moderna 1300-1787* Milano 1990 s. 510-517; J. A. B a r r e d a. *Diritto naturale e pedagogia della fede in Bartolomé de Las Casas*. W: *I diritti* s. 191-203.

¹⁸ „[...] el Papa tiene potestad temporal en orden a las cosas espirituales, esto es, en cuento sea necesario para administrar las cosas espirituales” (F. d e V i t o r i a. *De Indis recenter inventis relectio prior*. W: T e n ż e. *Obras. Relecciones teológicas*. Ed. T. Urdánoz. Madrid 1960 s. 680).

¹⁹ „[...] el Papa romano y Sumo Pontifice, canonicamente elegido y entronizado en la apostolica Silla, es sucesor de San Pedro y vicario soberano e universal de no puro hombre, sino hombre y Dios Jesucristo, e tiene su poder sobre todo el mundo que contiene y comprende fieles e infieles, y sobre los bienes y cosas temporales y estados segulares dellos [...]. Cristo es pastor, es cabeza y cura de todos los infieles. Todo esto a su manera. Luego el Papa, vicario de Cristo, es a la suya pastor, cabeza y cura o perlado de todos los infieles” (L a s C a s a s. *Tratado* s. 352).

koncepcji papież posiada tyle władzy, ile mu zostało udzielone przez Chrystusa²⁰

Zdaniem Las Casasa z prawa Bożego papież może, w pewnych przypadkach, pozbawić zastaną w Nowym Świecie władzę uprawnień, oprócz przynależących im z prawa naturalnego i *ius gentium*. W innych przypadkach może ją ograniczać²¹ Uprawnienia papieskie wobec władz w nowych ziemiach mogą mieć zastosowanie, gdy „[...] jest to konieczne dla głoszenia i szerzenia wiary oraz powoływania i kierowania tymiż niewiernymi, aby poznali i nauczyli się swego prawdziwego i nadprzyrodzonego celu lub aby zapobiec i uniknąć pewnych lub możliwych trudności w szerzeniu wiary oraz ich nawracaniu i zbawieniu”²²

Jeśli dla celów misyjnych nie jest konieczne zastosowanie specjalnych środków, wówczas nie wolno naruszać praw i władzy, gdyż byłoby to wbrew prawu naturalnemu i Bożemu²³ Nie wolno Indian pozbawiać ich dóbr i naturalnych praw, choć są niewiernymi, jak wskazuje bulla Pawła III *Sublimitas ipsa* z 9.06.1537 r.²⁴ Dotyczy to pozbawiania ludności Nowego Świata wolności, poprzez czynienie z nich niewolników, co przypominają *Leyes Nuevas* Karola V z 1542 r.²⁵

Stosowane przez Las Casasa dowodzenie próbuje pogodzić konflikty między ówczesnym myśleniem a problemami nowych ziem. Usprawiedliwia prawniczo działania przeciwko kacykom indiańskim, którzy uniemożliwiają lub utrudniają pracę misjonarzy. Ewangelizacja jest priorytetem w Nowym Świecie, ale musi respektować prawa. Zresztą jest to jasne w nauczaniu

²⁰ „Ciertísima cosa es en el romano Pontifice ser tal y tanto poder e jurisdicción concedida por Cristo” (Tamże s. 366).

²¹ „[...] por derecho divino, que puede priver cualquier señor o rey infiel de su señorío e jurisdicción e dignidad real, cuanto es de parte del rey o señor infiel, salvo el derecho ajeno, e mucho mas puede el tal señorío e jurisdicción limitar, regular e restringir” (Tamże). Por. B i e r m a n n, jw. s. 78-90; P. C o s t a ñ e d a D e l g a d o. *La teocracia pontifical y la conquista de América*. Vitoria 1968 s. 166-176.

²² L a s C a s a s. *Tratado* s. 366.

²³ „Pero si para la consecución del susodicho fin no es necesario y muy conveniente, en ninguna manera pueden ser por derecho de sus estados, dignidades y jurisdicción privados ni despojados, porque seria contra derecho natural e divino” (tamże).

²⁴ Por. L. H a n k e. *Colonisation et conscience chrétienne au XVIe siècle*. Paris 1957 s. 100-103; V e r e e c k e, jw. s. 514-516; B a r r e d a, jw. s. 191-203.

²⁵ Por. P e r e z F e r n á n d e z, jw. s. 379-457; H a n k e, jw. s. 136-139; D z i u b a, *Bartłomiej de Las Casas* s. 137-156.

Franciszka z Vitorii i Szkoły w Salamance, z której to doktryny korzysta²⁶

Legalizm Las Casasa nakazywał zawsze wierność prawu. Miało to uspokoić sumienia, zwłaszcza że ewangelizacja, ze wsparciem świeckiego ramienia, była znaczone cierpieniem i śmiercią. Wspomniane działania polegają między innymi na regulowaniu władzy naczelników, a w ekstremalnych przypadkach wręcz na pozbawieniu ich pełnionych funkcji²⁷

Często naruszenia kompetencji władz tłumaczone były misją duszpasterską papieża i władzą otrzymaną od Jezusa Chrystusa. Celem tych prerogatyw było głoszenie Ewangelii oraz usuwanie przeszkód utrudniających wykonanie tego zadania²⁸ Zdaniem Las Casasa władza kacyków niewiernych, jako oparta na „derechio de gentes”, musi w pewnych przypadkach ustąpić przed władzą papieską, która oparta jest na pozytywnym prawie Bożym. Ta prawidłowość ma zastosowanie, gdy w grę wchodzi głoszenie Ewangelii i zbawienie dusz²⁹

Władza władców indiańskich jest nienaruszalna, bowiem „ius gentium” wywodzi się z prawa naturalnego, którego źródłem jest prawo Boże. Zatem władza lokalna jest wolna i nie można pozbawiać jej wolności w spełnianiu urzędu. Co więcej, rządzący niewierni są do tego stopnia wolni, iż nikt nie może podporządkować ich pod swoją władzę ani przeszkadzać im w jej suwerennym wykonywaniu³⁰ Zatem Las Casas pragnie, aby akcja ewangeli-

²⁶ Por. M. B a r b i e r. *Francisco de Vitoria. Leçons sur des Indiens et sur le droit de guerre, 1538-1539*. Geneve 1966 s. 67-73; C. B a c i e r o. *Libertad natural y esclavitud natural en la escuela de Salamanca*. W: *I diritti* s. 181-189; M o r e n o R e j o n, jw. s. 54-68; E. S a s t r e S a n t o s. *Derechos humanos y secularización en Francisco de Vitoria*. W: *I diritti* s. 585-612.

²⁷ Por. R. G a r c í a. *Métodos misionales en la cristianización de América: rastreo bibliográfico y síntesis*. „Didascalía” 34:1985 s. 4-15; G o n z a l e z, jw. s. 156-198; J. M. G a r c í a E s c u d e r o. *La conquista de América, caso de conciencia*. „Revista de Historia Militar” 58:1985 s. 23-58; E. G a r z o n. *La polémica de la justificación ética de la conquista*. „Sistema” 90:1989 s. 65-76; S. Z a v e l a. *Filosofía de la Conquista*. México 1947 passim; L. Z e a. *Filozofia dziejów Ameryki*. Warszawa 1993 s. 27-76; O. C. S t o e t z e r. *El espíritu de la legislación de Indias y la identidad latinoamericana*. „Revista de estudios políticos” 53:1986 s. 101-123.

²⁸ Por. L a s C a s a s. *Apología* s. 187-192, 212-219; t e n ż e, *Aquí se contiene* s. 297-299.

²⁹ Por. t e n ż e. *Principia quaedam ex quibus procedendum est in disputatione ad manifestandam iustitiam indorum*. W: T e n ż e. *Tractados*. Ed. J. Perez de Tudela Bueso. Vol. 2. Mexico-Buenos Aires 1965 s. 1259-1273.

³⁰ Por. M e r i n o, jw. s. 285-286; C o s t a ñ e d a D e l g a d o, jw. s. 324-327

zacyjna była wolna od utrudnień. Taka wizja wymaga jednak od przyby-
szów do Nowego Świata, między innymi, świętości życia, miłości do bliż-
nich, autentycznego pełnego zaangażowania, odrzucenia ambicji bogacenia
się czy ambicji panowania i władzy, a przede wszystkim modlitwy³¹

W takiej wizji ewangelizacji Misjonarz odwołuje się do papieża, gdyż
tylko on ma władzę nad światem powierzoną przez Chrystusa. Królowie czy
cesarze posiadają władzę ograniczoną. Taka koncepcja to reperkusje teorii
o hierarchiczności władzy³² Dominikański biskup w działalności i propo-
zycjach teoretycznych pragnie zachować sprawiedliwość. Wymogi te stawia
prawo naturalne, które jest nieprzekraczalną granicą. Jest to konieczne, jeśli
wziąć pod uwagę, między innymi, grzeszność odkrywców, tak świeckich,
jak i duchownych³³

Las Casas przypisuje papieżowi liczne uprawnienia międzynarodowe.
W początkach XVI wieku występują skrajne interpretacje kompetencji wła-
dzy świeckiej³⁴ Papież pozostaje interpretatorem prawa i jego ostatecznym
egzekutorem, choćby poprzez ramię świeckie. Z takiej koncepcji wynika, że
przywódcy niewiernych mogą być pozbawieni władzy nie tylko wtedy, gdy
bezpośrednio przeciwstawiają się głoszeniu dobrej nowiny, ale również
wówczas, gdy uciskają poddanych i to w taki sposób, że ci nie mogą w
sposób wolny i spokojny oraz z pełnym zaangażowaniem słuchać Ewangelii,
a nawet gdy niszczą doczesne dobra wspólnoty.

Zdaniem prawników i teologów tego okresu, jeśli Indianie, a zwłaszcza
ich władza, opierają się słusznej akcji podjętej przeciwko nim, można im
wytoczyć wojnę sprawiedliwą. Czynnikiem wstrzymującym może być fakt,

³¹ Por. B. de Las Casas. *De Unico vocationis modo*. Ed. A. Millares Carlo. México 1942 s. 249-257; J. A. Barrera. *Ideología y pastoral misionera en Bartolomé de Las Casas, O.P.* Madrid 1981 s. 123-136; A. de Remesal. *Historia General de las Indias Occidentales y en particular de la gobernación de Chiapa y Guatemala*. Ed. C. Sáenz de Santa María. Madrid 1964 s. 279-283; J. A. Barrera. *Actualidad y vigilancia de la definición lascasiana de evangelizador*. Stud 25:1985 s. 44-65.

³² Por. L a s C a s a s. *Tratado* s. 351-353.

³³ Por. t e n ż e. *De Unico* s. 460-469; t e n ż e. *Entre* s. 75-80; M. A. Medina. *Una comunidad al servicio del indio. La obra de fr. Pedro de Cordoba, O.P.* Madrid 1983 s. 240-253; S w i e ż a w s k i, jw. s. 209-211, 220-236.

³⁴ Por. R. G. Villoslada. *La Universidad de Paris durante los estudios de Francisco de Vitoria O.P. (1507-1522)*. Romae 1938 s. 130-158; W. A. Dunning. *A History of Political Theories from Luther to Montesquieu*. New York 1947 s. 17-38; J. Q u i l l e t. *La philosophie politique du Songe du vergier (1378)*. Sources doctrinales. Paris 1977 s. 148-167.

gdyby z tego mogły wynikać większe szkody³⁵ Zbrojne podejście było narzędziem postawy wobec niewiernych, stosowanym także w ewangelizacji³⁶ Takie odniesienie władzy papieskiej do ewangelizacji i władz Indian wypływa z hierokratycznego uzasadnienia działań w Nowym Świecie. Koncepcja wojny sprawiedliwej nadal funkcjonuje, mimo iż nie odpowiada ona odkrytym ludom³⁷

III

W duchu tego rozumowania usprawiedliwia Bartłomiej de Las Casas ewangelizację prowadzoną na zlecenie wikariusza Chrystusa na ziemi. Jednak już pod koniec życia Las Casas stwierdził: „Legalnie i sprawiedliwie Stolica Apostolska i papież rzymski mogli podzielić i rozdzielić między królestwa chrześcijańskie część świata, którą posiadają niewierni, darowując lub przyznając albo powierzając każdemu z nich królestwa i prowincje, zgodnie ze swoją wolą, również według różnorodności niewiernych”³⁸ Opinia ta miała zastosowanie przy podziale świata bullą *Inter caetera* Aleksandra VI (3.05.1493)³⁹ Ów dar ma odniesienie do ewangelizacji a nie polityki⁴⁰

Wybór Hiszpanii i Portugalii, zdaniem Las Casasa, nie powinien wywoływać dyskusji u innych narodów, gdyż naruszałoby to koncepcję papie-

³⁵ Por. S w i e ż a w s k i, jw. s. 231-232.

³⁶ Por. H a n k e, jw. s. 30-33; J. D e l u m e a u. *Reformy chrześcijaństwa w XVI i XVII w. T. 2: Katolicyzm między Lutrem a Wilterem*. Warszawa 1986 s. 109-114; H.-G. J u s t e n h o v e n. *Francisco de Vitoria zu Krieg und Frieden*. Köln 1991 passim; B. J o h s t o n e. *Un approccio cristiano al concetto di pace e guerra*. Roma [b.r.w. – 1994?] s. 102-138; R. A n d r e o t t i. *La teoria del „bellum iustum” in Juan Ginès de Sepúlveda, antagonista di Las Casas*. W: *I diritti* s. 173-179; S. T i l e s i. *La guerra in Francisco de Vitoria*. Roma 1973 s. 20-63.

³⁷ Por. S w i e ż a w s k i, jw. s. 231-262.

³⁸ L a s C a s a s. *Tratado* s. 375; por. tamże s. 947-950.

³⁹ Por. monumentalny zbiór: *Magnum Bullarium Romanum*. Luxemburgo, 1727-1758; L. L o p e t e g u i, F. Z u b i l l a g a. *Historia de la Iglesia en la América Latina española, desde el descubrimiento hasta comienzos del siglo XIX: México, America Central, Antillas*. Madrid 1965 passim.

⁴⁰ „Y por consiguiente, los otros reyes cristianos a quien no se dio parte, contra la dicha divisionno tienen que decir” (L a s C a s a s. *Tratado* s. 375).

skiego wyboru świeckich nosicieli ewangelizacji⁴¹ Jak tłumaczy Bartłomiej de Las Casas, najwyższy pasterz Kościoła jest zobowiązany ewangelizować inne owce, które w pewnym sensie należą do Chrystusa (por. Mt 28, 19-20; Mk 16, 15-16).

W kontekście posługi ewangelizacyjnej widać, że papież nie jest w stanie, a nawet nie powinien, sam jej spełniać. W związku z tym ma ustanowić przedstawicieli, którzy w jego imieniu będą spełniać te dzieła. Świeckimi przedstawicielami Kościoła, którzy mogli przyczynić się do ewangelizacji, byli książęta chrześcijańscy, zwłaszcza Hiszpanie i Portugalczycy. Ich możliwości, zwłaszcza techniczne, opierały się na posiadanej władzy, jej strukturach oraz bogactwach materialnych i personalnych⁴² Dochodziła tu możliwość uzyskania odpustów, które gwarantowały pomyślność doczesną i wieczną⁴³

Mając na względzie zobowiązanie misyjne, papież mógł wskazać królów czy książąt, jako wybranych dla głoszenia Ewangelii. Ułatwiały to posiadane przez nich środki, a papieństwo określało formy ich zastosowania⁴⁴ Ostateczna odpowiedzialność spoczywała na papieństwie, a tylko proporcjonalnie na innych poziomach władzy kościelnej⁴⁵

Doktryna Las Casasa i wielu jemu współczesnych jest zastosowaniem teorii świeckiego ramienia Kościoła. W działalności misyjnej, związanej z odkryciami XV i XVI w., nie ogranicza się tylko do pomocy w egzekwowaniu decyzji kościelnych. *Brachium saeculare*, oprócz ścigania heretyków

⁴¹ Por. t e n ż e. *Principia* s. 1260-1273; t e n ż e. *Tratado de las doce dudas* s. 491-498; t e n ż e. *Memorial de remedios*. W: t e n ż e. *Opúsculos* s. 26-29.

⁴² Por. V e r e e c k e, jw. s. 501-506, 517-522; Ż y w c z y ń s k i. *Szkice* s. 150-175; O r h a n t, jw. s. 28-34; A n d r é s M a r t í n. jw. s. 480-483.

⁴³ Por. *Enchiridion indulgentiarum. Normae et concessionnes*. Vaticanum 1968 passim; J. D u d z i a k. *Pojęcie i realizacja odpustów oraz sposoby ich uzyskania*. W: *Alma Mater Tarnoviensis*. Tarnów 1972 s. 133-140; P. G a l t i e r. *Les Indulgences*. Gr 31:1950 s. 258-264; N. P a u l u s. *Geschichte der Ablassse in Mittelalter*. Bd. 1-2. Paderborn 1922 passim.

⁴⁴ Por. C o s t a ñ e d a D e l g a d o, jw. s. 165-180, 247-286, 304-333; M. M a a c c a r r o n e. *Vicarius Christi. Storia del titolo papale*. Lat 18:1952 s. 268-278; S w i e ż a w s k i, jw. s. 258-260.

⁴⁵ Por. A. L o s a d a. *Bartolomé de Las Casas y la bula „Inter caetera”* ComE 7:1974 s. 95-110; L. H a n k e. *All mankind is one. A Study of the disputation between Bartolomé de Las Casas and Juan Ginès de Sepúlveda in 1550 on the intellectual and religious capacity of the American Indians*. Dekalb 1974 s. 82-99; G i e r t y c h, jw. s. 5-6; Ch. M a r t i a l d e W i t t e. *Les bulles pontificales et l'expansion portugaise au XV-e siècle*. RHE 48:1953 s. 683-718.

i współdziałania w wykonywaniu wyroków inkwizycji, wspiera głoszenie Ewangelii. W Hiszpanii odgrywa także znaczącą rolę w walce z islamem⁴⁶

Bartłomiej de Las Casas w uzasadnianiu świeckiego ramienia Kościoła odwołuje się do św. Bernarda z Clairvaux (†1153), a zwłaszcza traktatu *De consideration*. Widać tu elementy wydanych w 1150 r. *Sentencji* Piotra Lombarda (†1168). W czwartej księdze tego traktatu, mówiąc o duchowieństwie, św. Bernard wskazuje na znaczenie *brachium saeculare* dla wzmocnienia dyscypliny kościelnej⁴⁷

Zdaniem Las Casasa teoria *brachium saeculare* miała swe uzasadnienie w odkryciach oraz w ewangelizacji. Przedsięwzięcia te wymagały wysiłku personalnego i nakładu finansowego oraz współpracy z papieżem. Odkrycie nowych ziem, nawiązanie kontaktu z tamtejszą ludnością wymagało współdziałania, a wszystko to miało być ukierunkowane na misję apostołską⁴⁸ Zaangażowanie ramienia świeckiego było jednak często umotywowane ambicjami politycznymi, czynnikami ekonomicznymi czy kulturowymi⁴⁹

Nakłady Hiszpanii i Portugalii, włożone w odkrycia, uwzględniały czynnik geopolityczny. Tylko papież, jako suwerenny pan świata, mógł rozdzielić ziemie między książąt chrześcijańskich w zakresie szerzenia wiary⁵⁰ Z takiej koncepcji wynika, iż głoszenie Ewangelii zlecone

⁴⁶ Por. L a s C a s a s. *Tratado* s. 376-378; R. A. S t r i g l. *Kirchlicher Anspruch auf das Brachium Saeculare heute*. W: *Ius sacrum*. München 1969 s. 817-835; Delumeau, jw s. 100-104.

⁴⁷ Por. J. L e c l e r c q. *Studi su san Bernardo di Clairvaux nell'ottavo centenario della canonizzazione*. CCist 36:1974 s. 3-23; J. G. *Saint Bonaventura et saint Bernard de Clairvaux*. Ant 46:1971 s. 3-79; B. P i a u l t. *Le desir de la sagesse. Itineraire de l'ame a Dieu chez saint Bernard de Clairvaux*. CCist 36:1974 s. 24-44; J. L e c l e r c q. *Confession et louange de Dieu chez saint Bernard de Clairvaux*. VS 120:1969 s. 588-605; P. B r e z z i. *Roma e l'impero medioevale*. Bologna 1947 s. 326-329; T. M a n t e u f f e l. *Narodziny Wenecji*. Warszawa 1963 s. 52-64.

⁴⁸ Por. V D. C a r r o. *La teología y los teólogos-juristas españoles ante la conquista de América*. Salamanca 1951 s. 99-170; P i a z z a, jw. s. 19-68; C o s t a ñ e d o D e l g a d o, jw. s. 239-277.

⁴⁹ Por. C a r r o, jw. s. 275-280, 400-409; A n d r é s M a r t í n, jw. s. 471-479; S w i e ż a w s k i, jw. s. 238-242.

⁵⁰ Por. B. B i e r m a n n. *Das spanisch-portugiesische Patronat als Laienhilfe für die Mission*. W: *Das Laienapostolat in den Missionen*. Festgabe für J. Beckmann SMB. Hrsg. von W Buhlmann. Beckenried 1961 s. 161-179; B a r r e d a. *Primera* s. 292-297; J. M e t z l e r. *Divisio mundi*. W: *Dizionario storico religioso*. A curà di P. Chiochetta. Roma 1966 s. 271-272; t e n ź e. *Donatio Alexandrina*. W: *Dizionario* s. 272-273;

chrześcijańskim książętom, jako świeckiemu ramieniu Kościoła, ma źródło w prawie kanonicznym⁵¹

Z powodu tych racji, żaden władca chrześcijański nie może przypisywać sobie wyłącznej misji ewangelizacyjnej ani też zabraniać jej tym, którym ona została powierzona przez papieża. Tylko on jest namiestnikiem Chrystusa, z władzą kluczy, w której wykonywanie włączone jest ramię świeckie Kościoła. Bartłomiej de Las Casas podkreśla, iż rozdzielenie terytoriów zamorskich przyjmuje formę darowizny, która była zobowiązaniem, ale i uznaniem dla podejmowanej w zastępstwie posługi kościelnej osoby czy państwa⁵²

Aby podbudować swoje opinie Las Casas odwołuje się do prawników czy innych uczonych, którzy mówili o relacji między ewangelizacją a prawem. To był wówczas ważny element argumentacyjny, między innymi wobec adwersarzy, jak np. Juan Ginès de Sepúlveda⁵³ Dominikański biskup sięgał do argumentacji historycznej. Zgodnie z ówczesną wizją, Królestwo Jerozolimy zostało przekazane przez papieża św. Leona III (795-816) Karolowi Wielkiemu (742-814), aby je wyzwolił spod tureckiego jarzma. Był to wkład ramienia świeckiego w obronę stanu posiadania chrześcijańskiego na Bliskim Wschodzie⁵⁴

Na podobnych zasadach Północna Afryka została przydzielona Hiszpanii i Portugalii, z nadzieją rekonkwisty. Jednak podjęte tam działania okazały się mało trwałe. Rezygnując w jakimś sensie z tych ziem skoncentrowano się na Nowym Świecie. Hiszpania wyparła Maurów z Półwyspu Iberyjskiego

B i e r m a n n. *El P. Las Casas* s. 65-72.

⁵¹ Por. STh III, q. 8, a. 3.

⁵² „[...] la causa unica y final de conceder la Sede Apostolica el principado supremo y superioridad de las Indias a los reyes de Castilla y León fue la predicación de la fe y la conversion de aquellas gentes” (L a s C a s a s. *Tratado de las doce dudas* s. 491); por. t e n ż e. *Tratado* s. 350-423; M e r i n o, jw. s. 294-300; A. O s u n a. *El tratado de „Las doce dudas” como testamento doctrinal de Bartolomé de Las Casas*. CTom 102:1975 s. 325-378.

⁵³ Por. R. H e r n a n d e z. *Las Casas y Sepúlveda frente a frente*. CTom 102:1975 s. 209-247; A. L o s a d a. *Sepúlveda–Las Casas–Vitoria. Mas coincidencias que divergencias*. W: *I diritti* s. 439-462.

⁵⁴ Por. S. R u n c i m a n. *Dzieje wypraw krzyżowych*. T. 1: *Pierwsza krucjata i założenie Królestwa Jerozolimskiego*. Warszawa 1987 s. 35-52; t e n ż e. *Charlemagne and Palestine*. EHR 50:1936 s. 606-613.

po siedmiu wiekach ich obecności. Natomiast Północna Afryka pozostała nadal w rękach muzułmańskich, zwłaszcza wśród plemion berberyjskich⁵⁵

Misjonarz sewilski wskazuje na różnicę między historycznymi przypadkami a papieską darowizną Indii Zachodnich Koronie hiszpańskiej. Jego zdaniem Turkom i Maurom można wypowiedzieć wojnę, gdyż uzurpują sobie prawo do dawnych ziem chrześcijańskich⁵⁶

Tu trzeba pamiętać, że Indianie nie popełnili zła wobec chrześcijan, dlatego powinni być traktowani z miłością. To echo słowa Bartłomieja de Las Casas referującego wołanie Montesinos: „[...] czyż (Indianie) nie są ludźmi? Czyż nie posiadają oni swoich własnych ziem, swoich władców i swoich włości? Czy oni nas czymś urazili? Co was upoważniło do wydania tak ohydnej wojny tym ludom, które mieszkały na swoich ziemiach łagodnie i pokojowo usposobieni?”⁵⁷

IV

Mówiąc o ewangelizacji i prawie Las Casas analizuje prawo naturalne i *ius gentium*, które ograniczają podbój Indii Zachodnich. One stały się bazą walki o prawa Indian oraz o przestrzeganie zobowiązań władzy świeckiej i duchowej⁵⁸ Dominikanin przyznaje, że kacyk niewiernych może zostać

⁵⁵ Por. P. B. G u y M o s m a n s. *L'Eglise a l'heure de l'Afrique*. Casterman 1962 s. 13-39; A. H a s t i n g s. *Kościół i misje w Afryce*. Warszawa 1971 s. 9-46; O r h a n t, jw. s. 13-30; Ż y w c z y Ń s k i. *Szkice* s. 150-152.

⁵⁶ „Porque en todas las Indias no ha de haber conquistas contra moros de Africa o turcos o herejes que tienen nuestras tierras, persiguen a los cristianos y trabajan de destruir nuestra sancta fe, sino predicacion del Evangelio de Cristo, dilatacion de la religion cristiana y conversion de animas, para lo cual no es menestar conquista de armas, sino persuasion de palabras dulces y divinas, y ejemplos y obras de sancta vida” (B. d e L a s C a s a s. *Memorial de remedios*. W: T e n ż e. *Opúsculos* s. 121-122).

⁵⁷ T e n ż e. *Historia de las Indias*. Ed. J. Perez de Tudela Bueso y E. Lopez Oto. Vol. 2. Madrid 1958 s. 176-177; Por. B. B i e r m a n n. *Die ersten Dominikaner in Amerika*. ZMR 5:1947/48 s. 118-121; B a l l a n, jw. s. 66-67; A. H. H i n n e b u s c h. *Breve Historia de la Ordine de Predicadores*. Salamanca 1982 s. 132-135; V e r e e c k e, jw. s. 507-512; C o s t a ñ e d o D e l g a d o, jw. s. 291-294.

⁵⁸ Por. L. P e r e ñ a. *Misión de España en América*. Madrid 1956 s. 32-39; M e r i n o, jw. s. 282-287; K. G r z y b o w s k i. *Historia doktryn politycznych i prawnych. Od państwa niewolniczego do rewolucji burżuazyjnej*. Warszawa 1967 s. 39-127; T. W y r w a. *Les principes du droit des gens établis par les Polonais à l'aube des temps modernes*. W: *Mélanges offerts à Georges Burdeau*. Paris 1977 s. 1155-1178; S. P i n e s. *Saint Thomas et la pensée juive médiévale: quelques notations*. W: *Aquinas and Problems*

pozbawiony władzy, jeżeli przeciwstawia się chrześcijańskiemu przepowiadaniu lub gdy uciska poddanych⁵⁹

Konsekwencją takiego rozumowania jest wniosek, iż nikt nie może przeszkodzić w tym, by prawowity dziedzic przejął władzę po poprzedniku, jeśli postępuje sprawiedliwie. Nikt też nie może przeszkadzać ludom niewiernym, by w sposób wolny wybierały władców, zgodnie z własnymi prawami⁶⁰ Wybieranie winno być niezależne od tego, czy wybierany jest wierzącym lub nie⁶¹ Niektórzy jednak uważając swoją wyższość sugerowali, jako rozwiązanie spraw międzynarodowych, poddanie ludności pierwotnej⁶²

Bartłomiej de Las Casas starał się być wierny demokracji, która ma podstawy w prawie naturalnym, a to daje możliwość samookreślenia się politycznego narodów. Ta myśl została rozwinięta w traktacie *De imperatorio seu regior potestate* z 1563 r. dedykowanym Filipowi II (1527-1598), wskazuje na legalność obecności Hiszpanii w Nowym Świecie⁶³

Zdaniem Las Casasa naród nie może utracić prawa do wyboru następcy, nawet gdy jest to odejście od dziedziczenia. Gdy istnieje zaniechanie wybierania, to mimo wszystko nie traci tego prawa. Istnieje możliwość utraty tego uprawnienia z powodu grzechów, które mogą być motywem usprawiedliwiającym przeciwne działania⁶⁴ Jak stwierdza Dominikanin: „Przyczyna leży w tym, że wybór królów albo też i innych władców, którzy

of his Time. Leuven–The Hague 1976 s. 118-129.

⁵⁹ Por. L a s C a s a s. *Tratado* s. 378-379.

⁶⁰ Por. P O u r l i a c. *Les sources du droit canonique au XVe siècle: le scolastique de 1440*. W: *Etudes d'histoire du droit canonique dédiées à G. Le Bras*. Vol. 1. Paris 1965 s. 293-305; A. G a r c í a y G a r c í a. *La promoción humana del indio en los Concilios y Sinodos del s. XVI*. W: *I diritti* s. 369-378; Z e a, jw. s. 27-42, 85-135; M o r e n o R e j o n, jw. s. 26-34, 45-50.

⁶¹ Por. L a s C a s a s. *Principia* s. 1236-1250.

⁶² „Otros hay que asignan otros mas honestos titulos, aunque merascedores de no mucho menor repulsa e reprehension y aun escarnio, como los que dicen que porque somos mas prudentes, o porque estamos mas cercanos, o porque los indion tales y tales vicios tienen los podemos sojuzgar, e otros semejantes, con que totalmente derruecan lo que piensan levantar” (t e n ż e. *Tratado* s. 351).

⁶³ Por. G i e r t y c h, jw. s. 21; I. P é r e z F e r n á n d e z. *Cronologia comparada de los intervenciones de Las Casas y Vitoria en los asuntos de America*. W: *I diritti* s. 557-568; M. d e F e r d i n a n d y. *Felipe II en el espejo curvo de la histografía moderna*. „Cuadernos Hispano-americanos” 101:1975 s. 79-88.

⁶⁴ „Digo que tampoco el pueblo debe perder su derecho de elegir sucesor no habiendo legitimo heredero o teniendo costumbre de elegir, si no fuese que el pueblo todo pecase de tal manera que mereciese perder el dicho derecho” (L a s C a s a s. *Tratado* s. 380); por. Q. S k i n n e r. *The Foundations of Modern Political Thought*. Vol. 1. Cambridge 1978 s. 147-178; J. B a s z k i e w i c z. *Historia doktryn polityczno-prawnych do końca XVII wieku*. Warszawa 1968 s. 207-229.

mają rządzić ludźmi i ludami wolnymi, przynależą do nich samych, jako tych, którzy mają być przez nich rządzeni, zgodnie z prawem naturalnym i prawem narodów”⁶⁵ Przecież oni poddają się kierowaniu przez wybranego przywódcę⁶⁶

Naturalnym oczekiwaniem ludzi jest budowanie społeczności. Pozostaje jednak kwestia wyboru osób kierujących tymi zbiorowościami. Ta myśl Las Casasa sięga *Polityki* Arystotelesa i *De Regi* św. Tomasza z Akwinu. Skoro charakter społeczny człowieka jest jego rzeczywistością, stąd wszystko, co jest z tym związane, jest naturalnym prawem⁶⁷ Zdaniem uczonych przełomu XV/XVI w. władza panującego ma źródło w ludzie i z niego czerpie swoją moc. Myśl ta powie, wskazując iż król przewodniczy ludowi, ale tylko na podstawie mandatu poddanych władza państwem z ich woli⁶⁸ Las Casas wskazuje, iż lud jest uprawniony, by jego władca wywodził się z tego samego narodu; więzy krwi gwarantują większą odpowiedzialność za dobro wspólne⁶⁹

Należy zauważyć jak Bartłomiej de Las Casas akcentuje związek między prawem naturalnym i prawem *de gentes*, aż niemal do ich utożsamienia. W takiej opinii jest on wierny Doktorowi Anielskiemu, który uważał, iż *ius gentium* składa się z wniosków wywodzących się z zasad prawa natural-

⁶⁵ L a s C a s a s. *Tratado* s. 380-381.

⁶⁶ „[...] sometiendose ellos mismos al elegido por su propio consentimiento, que es acto de la voluntad que en ninguna manera puede ser forzada, comoquiera que los hombres todos al principio nacieren y fueren libres y todas las cosas también, «ut l. manumisiones, ff. de iusti. et iur.»” (tamże s. 381); por. t e n z e. *Principia* s. 1248-1257; B a c i e r o, jw. s. 181-189; B i e r m a n n. *El P. Las Casas* s. 73-75.

⁶⁷ „Y asi como a los hombres es natural querer vivir es sociedad e ayuntamiento de reino o ciudad por suplir sus necesidades, que no pueden por si solos, como prueba el Filosofo en el 1.o de la «Politica», asi les es natural buscar y escoger quien los rija por remedir y suplir su necesidad. Porque como lo primero sea natural, todo lo demas que para aquello es necesario le es también natural. Asi lo dice Sancto Tomas, liber 3.o cap. 11 «De regi, principum»” (L a C a s a s. *Tratado* s. 381). Por. A r i s t o t e l e s. *Politica* lib. I cap. 2-3; STh I q. 21 a. 96; II-II q. 64-66; L a s C a s a s. *Principia* s. 1236-1266.

⁶⁸ Por. V i l l o s l a d a, jw. s. 155-158; t e n z e. *Un teologo olvidado: Juan Mair*. EE 15:1936 z. 1 s. 110-118; S k i n n e r, jw. vol. 2, s. 114-127; F. E. d e T e j a d a. *Derivaciones éticas y politicas del aristotelismo salmantino del siglo XV. De Alfonso de Madrigal y Francisco de Vitoria*. W: *Miscellanea mediaevalia*. Vol. 2: *Die Metaphysik im Mittelalter*. Berlin 1963 s. 711-715; W K r a m e r. *Das Menschenbild im politischen Denken des Nikolaus von Kues*. W: *Das Menschenbild des Nikolaus von Kues und der christliche Humanismus*. Festgabe für R. Haubst. Mainz 1978 s. 228-233.

⁶⁹ „Importa que estos (cada pueblo en concreto – A. F. D.) tengan un señor propio y natural, de su propia patria y nación, y que este ses libre y puede gobernar libremente a sus subditos y mirar por la utilidad de su república” (L a s C a s a s. *Principia* s. 1248-1249).

nego, przez spontaniczne rozważanie rozumu⁷⁰ Zatem prawo narodów jawi się jako projekcja prawa naturalnego, ale poprzez ogólny użytek narodów. Ogólne prawo natury stosowane jest tu do niestałości życia ludzkiego. Dlatego, jak stwierdza św. Tomasz z Akwinu, prawo narodów nie jest stałe, ponieważ zależy nie tylko od prawa naturalnego i od przedmiotowej wartości działań ludzkich, ale także od warunków życia indywidualnego i międzyludzkiego⁷¹

Dla Dominikanina prawo narodów jest odpowiedzialnym używaniem dóbr dla pożytku ludów. Jak Paweł Włodkovic i Stanisław ze Skarbimierza, widzi on w prawie natury strażnika, ostateczne źródło⁷² Zatem ludy w świetle naturalnym rozpoznają je jako związane ze sprawiedliwością. Prawo to ma zastosowanie m.in. w łagodzeniu wyroków sądowych, sprzedaży czy kupnie oraz innych spraw, które dotyczą relacji między zbiorowościami zorganizowanymi. Zdaniem Las Casasa natura społeczna człowieka wskazuje, iż ludzie nie mogliby żyć jedni bez drugich⁷³

Pod koniec życia dominikański biskup stwierdza: „Tak więc prawo narodów jest naturalnym dla człowieka, bowiem wypływa z rozumu i prawa naturalnego oraz ma siłę i moc prawa naturalnego, ponieważ jest i składa się z tych wspólnych wniosków, które bezpośrednio wypływają z prawa naturalnego, jak też z jego zasad, jak uczy Święty Tomasz”⁷⁴ Akwinata jest dla niego autorytetem, zwłaszcza że jego nauczanie miało uznanie władz kościelnych. Myśli te współcześnie podtrzymuje Vaticanum II⁷⁵, a także Jan Paweł II⁷⁶

⁷⁰ Por. STh I-II q. 95 a. 2; II-II q. 57

⁷¹ Por. tamże, I-II, q. 90-97; R. P i z z o r n i. *Il diritto natural delle origini a S. Tommaso d'Aquino*. Roma 1985 s. 24-137; t e n ż e. *Filosofia del diritto*. Roma 1982 s. 160-170; T e j a d a, jw. s. 710-714.

⁷² Por. B e ł c h, jw. vol. 1, s. 235-278; Z. K a ł u ż a. *Paweł Włodkovic i problem jego doktryny*. ZNKUL 21:1978 nr 3-4 s. 85-92; K. G r z y b o w s k i. *Włodkowica nauka o państwie a proces doktrynalny*. ZNUJH 1961 z. 8 s. 23-33.

⁷³ „No es otro caso Derecho de las gentes sino algun uso razonable y conveniente al bien e utilidad de las gentes, que facilmente cognoscen por la lumbre natural, y en el todos consienten como en casa que les conviene, como las justas conmutaciones, compras y ventas y otros semejantes necesarias, sin las cuales los hombres unos con otros vivir no podian” (L a s C a s a s. *Tratado* s. 385).

⁷⁴ Tamże.

⁷⁵ „[...] Sobór przede wszystkim pragnie odnowić w pamięci trwałą moc obowiązującą naturalnego prawa narodów (*iuris naturalis gentium*) i jego ogólnych zasad. Samo sumienie rodzaju ludzkiego zasady te z coraz większą stnowczością ogłasza” (KDK 79).

⁷⁶ Por. J a n P a w e ł II. *Od praw człowieka do praw narodów. Przemówienie do Zgromadzenia Ogólnego ONZ*. OsRomPol 16:1995 nr 11-12 s. 4-9.

Misjonarz podkreśla tożsamość prawa naturalnego i narodów bardziej niż Franciszek z Vitorii. Takie łączenie obu praw wiąże się, bez wątpienia, z jego obroną Indian i stąd domaga się, by były szanowane ich prawa, godne zwyczaje oraz dobra publiczne i prywatne⁷⁷ Chrześcijanie nie powinni przypisywać sobie przewagi nad tymi, którzy są pozbawieni wiary czy jej dopiero szukają, a nawet są jeszcze niewiernymi⁷⁸

Bartłomiej de Las Casas zwalcza opinię jakoby z przyjściem Chrystusa na świat niewierni stracili prawowitą władzę i prawo. Taka opinia na przełomie XV/XVI wieku była przypisywana kardynałowi Henrykowi z Suzy, który uważał, że gdyby nastąpiło zagrożenie integralności *christianitas*, to papież ma prawo i obowiązek ogłosić tzw. „wojnę rzymską”⁷⁹

Dominikanin uważa, że prawo naturalne i prawo narodów zostały potwierdzone przez pozytywne prawo Boże. Przytacza nakazy z Księgi Wyjścia o poszanowaniu dóbr Egipcjan (por. Wj 3, 22; 12, 36). Z Nowego Testamentu wskazuje na szacunek Jezusa i Apostołów do władzy (por. Mt 22, 15-22; Mk 12, 13-17; Łk 20, 20-26). Gdy chodzi o uczniów, przytacza gotowość wyrzeczenia się dóbr świata (por. Mt 19, 27. 29; Mk 10, 28-29; Łk 18, 28-30)⁸⁰

Jeśli zatem Bóg dał ludziom w Synu wszystko, co posiadał najlepszego, to jest nie do pomyślenia, aby Jego Wcielenie zabrało komuś cokolwiek. Człowieczeństwo Chrystusa nie pomniejsza godności człowieka, ale ją

⁷⁷ Por. L a s C a s a s. *Tratado* s. 351; t e n ż e. *Krótką*, passim; B a r r e d a. *Primera* s. 292-297.

⁷⁸ „El dominio de las cosas que son inferiores al hombre, corresponde a todos los hombres del mundo sin excluir a ninguno (sean fieles o infieles), por justicia y disposición divina en lo comun, y por derecho natural y de gentes en los particular” (L a s C a s a s. *Principia* s. 1234-1235); por. tamże s. 1234-1241; M e r i n o s. 285-300.

⁷⁹ Por. W y r w a, jw. s. 1163-1167; C. G a l l a g h e r. *Canon Law and the Christian Community. The Role of Law in the Church according to the „Summa aurea” of cardinal Hostiensis*. Roma 1978 s. 14-57; E r a z m z R o t t e r d a m u. *Skarga pokoju ściganego i prześladowanego u wszystkich ludów*. „Meander” 11:1956 s. 214-231; W i e l g u s, jw. s. 52-53; K. G ó r s k i. *Zakon Krzyżacki a powstanie państwa pruskiego*. Wrocław 1977 s. 130-133.

⁸⁰ Por. L a s C a s a s. *Tratado* s. 389-391; M e r i n o, jw. s. 301-304; L a n g k a m m e r, jw. s. 93-98; R. S c h n a c k e n b u r g. *Nauka moralna Nowego Testamentu*. Warszawa 1983 s. 42-48; C. H. G i b l i n. „The Things of God” in the Question Concerning Tribute to Caesar (Lk 20:25; Mk 12:17; Mt 22,21). CBQ 33:1971 s. 510-527.

wynosi, ku respektowaniu prawa naturalnego i *ius gentium*. Tak więc Las Casas uważa, że doktryna przypisywana Hostiensis jest herezją⁸¹

Bartłomiej de Las Casas uważał, iż nie ma takiej władzy, która by mogła czynić coś wbrew prawu naturalnemu, prawu narodów i Bożemu. Papież, jako Namiestnik Chrystusa, ani żaden inny władca nie może bez prawnej przyczyny pozbawić władców niewiernych ich władzy oraz słuszych praw. Dotyczy to także ich godności czy honorów⁸² Chcąc bardziej doprecyzować swoją myśl, zwłaszcza gdy chodzi o używanie określenia „niewierny” Las Casas w *Tratado comprobatorio* z 1552 r. stwierdza: „Mam na myśli niewiernych, którzy posiadają swe ziemie, prowincje lub oddzielne królestwa, których nie zagarnęli chrześcijanom ani nie zachowała się pamięć o takim przywłaszczeniu”⁸³

*

Na przełomie XV/XVI wieku nie było łatwo bronić praw Indian. Jednak wizja zgodności prawnych ewangelizacji, w wydaniu Las Casasa, poparta była jego długoletnim doświadczeniem. Konkwista, w której obok świeckich brał udział także Kościół, oznaczała często zaprzeczenie Ewangelii. Oznaczała ona negację podstawowych praw ludów odkrytych, ich zwyczajów, religii oraz stosunków społeczno-kulturowych i politycznych.

Zasługą B. de Las Casasa jest pokazanie możliwości pogodzenia ewangelizacji z jej poprawnością i respektem wobec godności człowieka. Jest to ważne, bo wówczas przeważał średniowieczny obraz *Orbis christianorum*, nacechowany triumfalizmem, daleki od Ewangelii. Zetknięcie się z Nowym

⁸¹ Por. L a s C a s a s. *Tratado* s. 390; G a l l a g h e r, jw. passim; Ch. L e f e b v r e. *Hostiensis*. DDC Vol. 1 kol. 1222-1226.

⁸² „Lo cual asi supuesto, como ningun poder hay en la tierra que sin causa legitima pueda ir contra, ni quebrantar los susodichos Derecho natural y de las gentes e divino, de necesidad se ha de seguir que, sin violacion dellos, el Summo Vicario de Cristo ni otro algùn principe puede privar ni despojar sin causa legitima y razonable de sus honores, dignidades, jurisdicciones, senorios, ni bienes ni derechos generales, publicos, comunes o particulares a los senores, o reyes o subditos infieles” (L a s C a s a s. *Tratado* s. 391); Por. t e n ż e. *Principia* s. 1234-1273; M e r i n o, jw. s. 282-300; C o s t a ñ e d o D e l g a d o, jw. s. 323-335.

⁸³ L a s C a s a s. *Tratado* s. 391.

Światem okazało się zatem wyzwaniem dla ewangelizacji, do którego ówczesna świadomość teologiczno-prawna Kościoła nie była przygotowana.

Nauczaniem oraz praktyką ewangelizacyjną Las Casas wpisuje się w szereg, w którym można wymienić np. Franciszka z Vitorii czy Dominika Soto, walczących o równość ludzi i ludów na katedrach uniwersyteckich. Natomiast w życiu i działalności Bartłomieja widać spotkanie dwóch wizji ewangelizacji. Jedna z respektowaniem wobec prawa naturalnego, narodów i Boga, a druga szukająca usprawiedliwień dla tendencji absolutystycznych cesarstwa i papieża. Ostatecznie jednak w centrum staje człowiek, którego niewierność nie narusza jego godności i nie odbiera mu praw. Bartłomiej de Las Casas staje tutaj jako głosiciel – teoretyk i praktyk – zgodności ewangelizacji z prawem.

WYBÓR BIBLIOGRAFII

- A n d r é V i n c e n t Ph.-I.: Bartolomé de Las Casas, prophete du Nouveau Monde. Paris 1982.
- A n d r é s M a r t í n M.: La teología española en el siglo XVI. Vol. 1-2. Madrid 1977.
- A n g e l i n i F.: La prima evangelización en América Latina y la atención de la Iglesia al mundo de los enfermos. Ciudad del Vaticano 1992.
- B a l l a n R.: I missionari della prima ora dell'evangelizzazione dell'America Latina. Bologna 1991.
- B a r b i e r M.: Francisco de Vitoria. Leçons sur des Indiens et sur le droit de guerre, 1538-1539. Geneve 1966.
- B a r r e d a J. A.: Actualidad y vigilancia de la definición lascasiana del evangelizador. Stud 25:1985 s. 44-465.
- B a r r e d a J. A.: Ideología y pastoral misionera en Bartolomé de Las Casas, O.P Madrid 1981.
- B a r r e d a J. A.: Primera evangelización y bautismo en Bartolomé de Las Casas. CTom 116:1989 s. 291-316.
- B a s z k i e w i c z J.: Historia doktryn polityczno-prawnych do końca XVII wieku. Warszawa 1968.
- B e ł c h S. F.: Paulus Vladimiri and his Doctrine concerning International Law and Politics. Vol. 1-2. The Hague 1965.
- B e n n a s s e r B.: L'Inquisition espagnole. Paris 1979.

- B i e r m a n n B. M.: El. O. Las Casas y su apostolado. Madrid 1986.
- C a r r o V D.: La teología y los teólogos-juristas españoles ante la conquista de América. Salamanca 1951.
- C a n s a ñ e d a D e l g a d o P.: La teocracia pontifical y la conquista de América. Vitoria 1968.
- D e l m u m e a u J.: Reformy chrześcijaństwa w XVI i XVII w. T. 1-2. Warszawa 1986.
- I diritti del'uomo e la pace nel pensiero di Francisco de Vitoria e Bartolomé de Las Casas. Congresso Internazionale tenuto alla Pontificiá Universita S. Tommasi (Angelicum), Roma 4-6 Marzo 1985. Milano 1988.
- D u n n i n g W A.: A History of Political Theories from Luther to Montesquieu. New York 1947.
- D z i u b a A. F.: Bartłomiej de Las Casas a „Leyes Neuvas de Indias” (1542). PK 39:1996 nr 1-2 s. 137-156.
- D z i u b a A. F.: „Prawo narodów” w nauczaniu Franciszka de Vitoria oraz działalności Bartłomieja de Las Casas. W: „Wieczysta wartość” scholastycznej myśli społecznej. Gniezno 1996 s. 47-73.
- Enchiridion indulgentiarum. Normae et concessiones. Vaticanum 1968.
- F e r d i n a n d y M. de: Felipe II en el espejo curvo de la historiografía moderna. „Cuadernos Hispano-americanos” 101:1975 s. 79-88.
- G a l l a g h e r C.: Canon Law and the Christian Community. The Role of Law in the Church according to the „Summa aurea” of cardinal Hostiensis. Roma 1978.
- G a r c í a R.: Métodos misionales en la cristianización de América; rastreo bibliográfico y síntesis. „Didascalia” 34:1985 s. 4-15.
- G a r c í a E s c u d e r o J. M.: La conquista de América, caso de conciencia. „Revista de Historia Militar” 58:1985 s. 23-58.
- G a r z o n E.: La polémica de la justificación ética de la conquista. „Sistema” 90:1989 s. 65-76.
- G o n z á l e z I.: La teologia morale nel sedicesimo secolo. Roma [b.r.w. – 1994?].
- G r z y b o w s k i K.: Historia doktryn politycznych i prawnych. Od państwa niewolniczego do rewolucji burżuazyjnej. Warszawa 1967.
- G r z y b o w s k i K.: Włodkowica nauka o państwie a proces doktrynalny. ZNUJH 1961 nr 8 s. 23-33.
- G u t i e r r e z A.: El „confesionario” de Bartolomé de Las Casas. CTom 102:1975 s. 249-278.
- H a n k e L.: All mankind is one. A Study of the disputation between Bartolomé de Las Casas and Juan Ginès de Sepúlveda in 1550 on the intellectual and religious capacity of the American Indians, Dekalb 1974.
- H a n k e L.: Colonisation et conscience chrétienne au XVI siècle. Paris 1957.

- H a n k e L., G i m e n e z F e r n á n d e z M.: Bartolomé de LasCasas, 1474-1566. Bibliografía crítica y cuerpo de materiales para el estudio de su vida, escritos, actuación y polémicas que suscitaron durante cuatro siglos. Santiago de Chile 1954.
- H e r n a n d e z R.: Las Casas y Sepúlveda frente a frente. CTom 102:1975 s. 209-247
- H i n n e b u s c h A. H.: Breve Historia de la Orden de Predicadores. Salamanca 1982.
- J a n P a w e ł II: Od praw człowieka do praw narodów. Przemówienie do Zgromadzenia Ogólnego ONZ. OsRomPol 16:1995 nr 11-12 s. 4-9.
- J o h a n s t o n e B.: Un approccio cristiano al concetto di pace e guerra. Roma [b.r.w. – 1994].
- J u d e r i a s J.: La Legenda Negra. Madrid 1920.
- J u s t e n h o v e n H.-G.: Francisco de Vitoria zu Krieg und Frieden. Koln 1991.
- K a ł u ż a Z.: Paweł Włodkowic i problem jego doktryny. ZNKUL 21:1978 nr 3-4 s. 85-92.
- K r z y ż a n o w s k i S.: Doktryna polityczna Pawła Włodkowica. W: Studia historyczne wydane ku czci prof. Wincentego Zakrzewskiego. Kraków 1908 s. 391-399.
- L a s C a s a s B. de: Apología. Ed. A. Losada. Madrid 1975.
- L a s C a s a s B. de: Historia de las Indias. Ed. J. Perez de Tudela Bueso y E. Lopez Oto. Vol. 1-2. Madrid 1958.
- L a s C a s a s B. de: De Unico vocationis modo. Ed. A. Millares Carlo. México 1942.
- L a s C a s a s B. de: Krótka relacja o wyniszczeniu Indian. Tłum. K. Niklewiczówna. Warszawa 1956.
- L a s C a s a s B. de: Obras. Relecciones teológicas. Ed. T. Urdániz. Madrid 1960.
- L a s C a s a s B. de: Opúsculos, cartas y memoriales. Ed. J. Perez de Tudela Bueso. Madrid 1958.
- L a s C a s a s B. de: Tratados. Ed. J. Perez de Tudela Bueso. Vol. 1-2. México–Buenos Aires 1965.
- L o p e t e g u i L., Z u b i l l a g a F.: Historia de la Iglesia en la América Latina española, desde el descubrimiento hasta comienzos del siglo XIX: México, Central, Antillals. Madrid 1965.
- L o s a s a A.: Bartolomé de Las Casas y la bula „Inter coetera” ComE 7:1974 s. 95-110.
- L u q u e A l c a i d e E., S a r a n y a n a J.-I.: La Iglesia Católica y América. Madrid 1992.
- M a a c c a r r o n e M.: Vicarius Christi. Storia del titolo papale. Lat 18:1952 s. 268-278.

- M a h n L o t M.: Las Casas. L'Évangile et la force. Paris 1964.
- M a n z a n o M a n z a n o J.: La incorporación de las Indias a la Corona de Castilla. Madrid 1948.
- M a r t i a l d e W i t t e Ch.: Les bulles pontificales et l'expansion portugaise au XV-e siècle. EHE 48:1953 s. 683-718.
- M e d i n a M. A.: Una comunidad al servicio del indio. La obra de fr. Pedro de Cordoba, O.P. Madrid 1983.
- M e j í a S a n c h e z E.: Las Casas en México. Exposición bibliográfica conmemorativa del cuatro centenario de su muerte (1566-1966). México 1966.
- M e n e n d e z P i d a l R.: El Padre Las Casas. Su doble personalidad. Madrid 1963.
- M e r i n o J.: Fundamentos de la teoría política del P. Las Casas. CTom 102:1975 s. 279-323.
- M o r e n o R e j o n F.: Historia de la teología moral en América Latina. Ensayos y materiales. Lima 1994.
- O r h a n t M. F.: La Chiesa e la „conquista” dell'America. Bartolomé de Las Casas e la nuova evangelizzazione. Torino 1992.
- O s u n a A.: El tratado de „Las doce dudas” como testamento doctrinal de Bartolomé de Las Casas. CTom 102:1975 s. 325-378.
- P e r e ñ a L.: Misión de España en América. Madrid 1956.
- P é r e z F e r n á n d e z I.: Fray Bartolomé de las Casas en torno a las „leyes nuevas de Indias” (Su promotor, inspirador y perfeccionador). CTom 102:1975 s. 379-457.
- P i a z z a R.: America scoperta ed evangelizzata. Padova 1991.
- P i z z o r i n i R.: Il diritto naturale delle origini a S. Tommaso d'Aquino. Roma 1985.
- P i z z o r n i R.: Filosofia del diritto. Roma 1982.
- R u n c i m a n S.: Dzieje wypraw krzyżowych. T. 1-2. Warszawa 1987.
- Q u i l l e t J.: La philosophie politique du Songe du vergier (1378). Sources doctrinales. Paris 1977.
- R e m e s a l A. de: Historia General de las Indias Occidentales y en particular de la gobernación de Chiapa y Guatemala. Ed. C. Sáenz de Santa María. Madrid 1964.
- S k i n n e r Q.: The Foundations of Modern Political Thought. Vol. 1-2. Cambridge 1978.
- S o b ó r W a t y k a Ń s k i I I . Konstytucje, dekryty, deklaracje. Poznań 1968.
- S t o e t z e r O. C.: El espíritu de la legislación de Indias y la identidad latinoamericana. „Revista de estudios políticos” 53:1986 s. 101-123.
- S w i e ż a w s k i S.: U źródeł nowożytnej etyki. Filozofia moralna w Europie XV wieku. Kraków 1987.
- T i l e s i S.: La guerra in Francisco de Vitoria. Roma 1973.
- T h o m a e A q u i n a t i s : Summa theologia. Vol. 1-3. Taurini 1939.

- T y m i e n i e c k i K.: Moralność w stosunkach między państwami w poglądach Pawła Włodkowica. PHis 20:1919 s. 1-27
- V a r g a s J. M.: Bartolomé de Las Casas. Su personalidad historica. Quito 1974.
- V e r e e c k e L.: Da Guglielmo d'Ockham a sant'Alfonso de Liguori. Saggi di storia della teologia morale moderna 1300-1787 Milano 1990.
- V i l l o s l a d a R. G.: La Universidad de Paris durante los estudios de Francisco de Vitoria O.P. (1507-1522). Romae 1938.
- V i t o r i a F. de: Obras. Relecciones teológicas. Ed. T. Urdánoz. Madrid 1960.
- W a g n e r H. R.: The life and writings of Bartolomé de Las Casas. Albuquerque 1967.
- W e s o ł o w s k a E. A.: Paweł Włodkowic – współczesne znaczenie poglądów i dokonań. Toruń 1997.
- W i e l g u s S.: Polska średniowieczna doktryna „ius gentium” Lublin 1996.
- Z a v a l a S.: Filosofía de la Conquista. México 1947
- Z e a L.: Filozofia dziejów Ameryki. Warszawa 1993.
- Ż y w c z y ń s k i M.: Szkice z dziejów radykalizmu chrześcijańskiego. Warszawa 1976.

EVANGELIZACION Y DERECHO SEGUN
BARTOLOME DE LAS CASAS OP (†1566)

R e s u m e n

El poder misionero y evangelizador no es en manere alguna infundado ni arbitrario. Se trata de establecer una verdadera autoridad legítima, rigurosamente delimitada por el derecho. Las Casas se manifiesta como hábil jurista, cuyo firme sentido práctico y audaz imaginación creadora son encuadrados siempre por el riger racional. Claro está que Bartolomé se mantiene principalmente en el plano de lo que entonces se llamaba el derecho divino, ya fuera postivio, natural, o de gentes. Sin embargo, tamopoco olvida las necesarias referencias al derecho positivo humano, público y privado.

Las Casas afirma la potestad indirecta del papa sobre las cosas temporales en orden al fin espiritual. En sus obras encontramos una fundamentación netamente jurídica de la acción ejecutiva contra los jefes o caciques indios que impiden o dificultan de algún modo la actividad apostólica de los misioneros. Se funda siempre en la misión pastoral del Papa y en su correlativo poder soberano, recibidos del mismo Jesucristo, de procurar la predicación del evangelio en todo el mundo y de remover los obstáculos que a la misma se opongan. Según él, la autoridad de los príncipes infieles, fundada en el derecho de gentes, debe ceder ante la autoridad pontificia, fundada en el derecho positivo divino, cuando está en juego la predicación de evangelio y la salvación de las almas. Aquí encontramos una reminiscencia

de la teoría jerárquica medieval sobre los grados de poder, aunque atenuada por el fino discernimiento teológico-jurídico.

Dentro de la misma línea de pensamiento, justifica también Bartolomé la misión evangelizadora de los príncipes cristianos bajo la positiva ordenación del vicario de Cristo. Según explica nuestro obispo misionero, el supremo pastor de la Iglesia está obligado, por su propio oficio pastoral, a procurar la evangelización de las otras ovejas de Cristo, que son los infieles, para implantar entre ellos la fe cristiana. Sin embargo, él no puede ni debe cumplir por sí mismo esta misión, en orden a la cual habrá de nombrar, elegir y constituir ministros idóneos. Esta doctrina es una aplicación particular de la famosa teoría del brazo secular de la Iglesia, propia del viejo régimen de cristiandad.

Así resulta que esta misión evangelizadora de los príncipes tiene siempre su fuente inmediata en algún título de derecho positivo canónico, que emana directamente de la autoridad pontificia. Y en consecuencia, ningún gobernante cristiano puede arrogarse por sí mismo tal misión, ni interferirse en la de aquellos a quienes fue legítimamente confiada. Sin embargo, el misionero sevillano señala una importante diferencia entre casos antiguos (Carlomagno y norte Africa) y la reciente donación pontificia de las Indias occidentales a los reyes de Castilla. Pues, según él, a los turcos y moros se les puede hacer justamente la guerra, ya que usurpan antiguas tierras cristianas y combaten abiertamente nuestra fe. En cambio los indios americanos no han cometido ninguna injusticia contra los cristianos, por lo cual deben ser tratados siempre con mansedumbre y amor.

Precisamente a este nivel, nuestro teólogo-jurista expone en detalle las exigencias de derecho natural y de gentes que limitan el derecho positivo a la conquista de Indias. Así, aunque admite que un príncipe infiel puede ser depuesto cuando se opone a la predicación cristiana o cuando oprime tiránicamente a sus vasallos, insiste en que esto debe hacerse sin perjuicio de los derechos ajenos. Es de notar, por otra parte, cómo Las Casas establece siempre la más íntima conexión entre el derecho natural y el de gentes, hasta llegar a identificarlos de hecho, más que Vitoria y que los otros maestros de la escuela salmantina.

Parece que no es posible defender con más rigor, en el marco de las ideas de aquel tempo, los derechos fundamentales de los indios frente a la conquista del nuevo mundo. Tal será siempre la mayor gloria de este celoso apóstol de la fe, a la vez que indomable campeón de la justicia y de la dignidad humana, cuando aún prevalecía el triunfalismo agresivo y opresor de la cristiandad establecida, tan ajeno al verdadero espíritu del evangelio.

Tradujo Andrzej F. Dziuba